

ELSENE À LA CARTE

ELSENE À LA CARTE

❖ À LA CARTE: UW GEMEENTE IN DE KIJKER

BEKIJK UW GEMEENTE MET NIEUWE OGEN, ONTDEK AL DE PARELTJES VAN HET ERFGOED DAT U DAGELIJKS OMRINGT, LEER ONGEKENDE HOEKJES KENNEN, VOLG HET PARCOURS EN SPEEL HET SPEL MEE. IN DEZE COLLECTIE WORDEN DE BRUSSELSE GEMEENTES IN DE KIJKER GEZET IN EEN RIJK GEÏLLUSTREERDE EN PRAKTISCHE WANDELBROCHURE, WAARMEE U OP STAP KAN GAAN OF DIE U GEZELLIG THUIS KAN DOORBLADEREN.

❖ ELSENE À LA CARTE

DE WANDELKAART VAN ELSENE IS REEDS DE ZESDE IN DE REEK *À LA CARTE*. DEZE UITGESTREKTE GEMEENTE HEEFT EEN BIJZONDER RIJK EN GEVARIËERD ERFGOED. DIT IN KAART BRENGEN IS EEN WARE EVENWICHTSOEFENING.

IN HET EERSTE DEEL DUKEN WE IN HET VERLEDEN. EEN BONT LAPPENDEKEN VAN WIJKEN EN BELANGRIJKE IJKPUNTEN WORDT BELICHT. VERDER IS ER AANDACHT VOOR MUSEA, PARKEN EN PLAATSEN VAN KENNIS. VERVOLGENS STELLEN WE U TWEE WANDELINGEN VOOR. DE EERSTE VERKENT DE OMGEVING VAN DE VIJVERS EN ZOOMT IN OP DE VELE ART-NOUVEAUWONINGEN IN DEZE WIJK, ZONDER DE OPMERKELIJKE MODERNISTISCHE REALISATIES UIT HET OOG TE VERLIEZEN. IN DE TWEEDE KOMT DE WIJK BERKENDAAL AAN BOED MET HAAR INTERESSANTE AFWISSELING VAN BURGERHUIZEN EN APPARTEMENTSGEBOUWEN. SPEURNEUZEN KUNNEN HUN HART OPHALEN IN TERKAMERENDAL.

EMIR KIR
STAATSSECRETARIS BEVOEGD VOOR MONUMENTEN EN
LANDSCHAPPEN VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

WANDELINGEN

1. DE WIJK VAN DE VIJVERS EN DE ART NOUVEAU

V VERTREK: MEERSTRAAT 6 - TRAM 94 (VLEURGAT); TRAM 81, BUS 38, 60, 71 (FLAGEY)
A AANKOMST: EUGÈNE FLAGEYPLEIN - TRAM 81, BUS 38, 60, 71 (FLAGEY)
DUUR: ONGEVEER 3 UUR

2. BERKENDAEL, EEN NIEUWE WIJK VOOR DE BURGERIJ

V VERTREK: HUIS VAN DE SCHILDER GEORGES LEMMERS, HERVORMINGSSTRAAT 74 - BUS 60 (TENBOSCH)
A AANKOMST: BRUGMANNPLEIN - BUS 60 (GEORGES BRUGMANN)
DUUR: ONGEVEER 2 UUR

WIJK IN DE KIJKER

- ❖ NEDER-ELSENE, BAKERMAT VAN DE GEMEENTE
- ❖ DROOMAPPARTEMENTEN AAN HET STERREPLEIN
- ❖ DE LOUZALAAN EN DE WIJK TEN BOSCH
- ❖ DE NAAMSE POORTWIJK, TUSSEN TWEE STEENWEGEN
- ❖ DE LEOPOLDSWIJK, EEN NIEUWE WIJK VOOR EEN JONGE HOOFDSTAD
- ❖ SINT-BONIFATIUS, HET DOMEIN VAN ERNEST BLEROT
- ❖ DE BEGRAAFPLAATS VAN ELSENE, EEN OASE VAN RUST
- ❖ DE SOLBOSCHWIJK, TUSSEN TWEE CAMPUSSEN IN
- ❖ HET GEHUCHT BOONDAAL

BERKENDAEL, EEN NIEUWE WIJK VOOR DE BURGERIJ

 Een wandelroute vol architecturale contrasten, langs burgerhuizen en appartementsgebouwen.
 DUUR: ONGEVEER 2 UUR

DE WIJK VAN DE VIJVERS EN DE ART NOUVEAU

 Op deze wandeling voert art nouveau de boven-toon. De architecten Ernest Blerot en Ernest Delune waren qua talent aan elkaar gewaagd en bouwden elk, rond de Vijvers, meer dan een dozijn huizen.
 DUUR: ONGEVEER 3 UUR

MEER WETEN?

Philippe Bovy, *Ixelles*, CFC-Éditions, Brussel, 2000.
 E.R.U. asbl, *Ixelles, ensembles urbanistiques et architecturaux remarquables*, Gemeente Elsenne, 1990.

ELSENE, EEN GEMEENTE IN TWEE GEDEELD

IN DE DERTIENDE EEUW LAG OP DE RECHTEROEVER VAN DE MAALBEEK EEN KLEIN DORPJE GENAAMD *ELSENE-CASTELEIN*, *ELSENE-BORGHRAVE* OF *NEDER-ELSENE* EN EEN ABDIJ. IN DE LOOP DER TIJDEN VERSMOLTEN DE VERSCHIEDENE GEHUCHTEN GELEGEN TUSSEN DE NAAMSEPOORT, DE VIJVERS EN BOONDAAL EN IN 1795, ONDER HET FRANSE BEWIND, KREEG ELSENE HET STATUUT VAN GEMEENTE. AAN HET BEGIN VAN DE NEGENTIENDE EEUW STREKTE ZE ZICH OVER 938 HA UIT EN TELDE ZE 1650 INWONERS. DOOR DE AANLEG VAN DE LOUIZALAAN IN 1864, TIJDENS HET BEWIND VAN LEOPOLD II, WERD DE GEMEENTE LETTERLIJK IN TWEE GESNEDEN. DE STEDENBOUWKUNDIGE VICTOR BESME ONTWIERP EEN REEKS NIEUWE WIJKEN. ZO TELDE DE GEMEENTE IN 1900 REEDS 60 000 INWONERS. NA OPEENVOLGENDE ANNEXATIES DOOR BRUSSEL-STAD TUSSEN 1864 EN 1913 WERD HET GRONDGEBIED VAN DE GEMEENTE GEREDUCEERD TOT 634 HA. VANDAAG TELT ELSENE 77 000 INWONERS MET MAAR LIEFST 170 VERSCHILLENDE NATIONALITEITEN. ER IS OOK EEN GROTE STUDENTENGEMEENSCHAP. KENMERKEND IS HAAR DIVERSITEIT, WOON- EN HANDELSFUNCTIE GAAN ER HAND IN HAND.

ELSENE VERTOONT EEN GROTE STEDENBOUWKUNDIGE SAMENHANG EN BEZIT EEN BIJZONDER RIJK ERFGOED. ALLE STIJLEN ZIJN ER VERTEGENWOORDIGD: NEOCLASSICISME NAAST HEDENDAAGSE ARCHITECTUUR, ART NOUVEAU NAAST MODERNISME, BEAUX-ARTS NAAST ART DECO...

REDACTIE, OPZOEKINGEN EN ICONOGRAFIE
Anne-Marie Pirlot

ADVIESCOMITÉ
Cyrille Segers en Christine Rouffin,
kabinet van de Staatssecretaris
Géraldine Vandeputte en Philippe Bovy,
gemeente Elsene

COÖRDINATIE
Paula Dumont, Directie Monumenten en Landschappen

FOTO'S EN ANDERE ILLUSTRATIES
Bastin & Evrard © MBHG
Philippe Reculez, Archives d'Architecture Moderne
Kaarten: Brussel URBIS ©© - Distributie CIBG,
Kunstlaan 20, 1000 Brussel

VERTALING
Erik Tack

HERLEZING
Harry Lelièvre, Directie Monumenten en Landschappen

BEDANKINGEN
Willy Decourty, burgemeester van Elsene,
Nathalie Gilson, schepen voor patrimonium

GRAFISCHE VORMGEVING
www.generis.be

DRUKWERK
Dereume Printing

❖ DROOMAPPARTEMENTEN AAN HET STERREPLEIN

In de jaren 1930 kende het appartementsgebouw een enorm succes. Het Sterreplein is daar het levende bewijs van. Het *Palais de la Folle Chanson* van architect Antoine Courtens (Generaal Jacqueslaan 2, 1928), het *Palais du Congo* (Kongolaan 2-4, 1930) en residentie *Ernestine* (Sterreplein 3, 1939), gebouwd door de maatschappij Etrimo die werd opgericht door architect-bouwpromotor Jean-Florian Collin, behoren tot de interessantste hoekgebouwen uit de jaren 1930. De 17 verdiepingen tellende *Résidence de la Cambre* dicht bij de rotonde wordt in het algemeen als de eerste Brusselse “wolkenkrabber” beschouwd (arch. Marcel Peeters, Generaal Jacqueslaan 20, 1938).

❖ DE LOUZALAAN EN DE WIJK TEN BOSCH

De aanleg van de wijk Ten Bosch, tussen 1875 en 1905, hield nauw verband met de bouw van de Louzalaan in 1864: het algemeen rooijlinplan opgesteld door Victor Besme voorzag in de aanleg van nieuwe straten volgens een regelmatig patroon, en er werden nieuwe terreinen verkaveld. De wijk was vooral bestemd voor de middenklasse, eengezinswoningen stonden er naast herenhuisen en de art nouveau voerde er de boventoon.

De vestiging van carrosseriewerkplaatsen in de jaren 1870 lokte talrijke beroepen die met de carrosseriebouw verband hielden naar de wijk: smederijen, huidenhandel, ijzerwaren, boutenfabrieken...

De aanwezigheid van auto-importeurs en werkplaatsen getuigt hier nog altijd van.

Sinds 1986 behoort dit museum tot de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België. Het stelt een selectie van werken tentoon die de evolutie van het oeuvre van de kunstenaar illustreert. De bezoeker ontdekt er de grote belangstelling die Meunier voor de maatschappelijke en industriële aspecten van België koesterde, met de arbeider als centraal thema.

Meunier oefende een grote invloed uit op de realistische kunst van de 19de eeuw.

Tel. 02.648.44.49

Museum Camille Lemonnier, Waversesteenweg 150

Dit museum bevat de oude werkkamer van auteur, romanschrijver en kunstcriticus Camille Lemonnier, een belangrijke figuur uit het Belgische literaire en artistieke leven in de 19de eeuw, die Victor Hugo, Gustave Flaubert en Emile Zola tot zijn vrienden mocht rekenen. Het museum toont de

kunstwerken, manuscripten, briefwisseling en bibliotheek van Lemonnier, alsook werken van bevriende kunstenaars. Het huis is ontworpen door de architect André-Edouard Jolly. Het museum wordt beheerd door de *Association des Écrivains Belges de Langue Française*.

Tel. 02.512.29.68

❁ DE NAAMSE POORTWIJK, TUSSEN TWEE STEENWEGEN

Vanaf de veertiende eeuw ontwikkelde zich buiten de stadwallen een gehucht dat zich beetje bij beetje langs de Elsensessteenweg naar de vijvers uitbreidde. De verstedelijking van de wijk, vanaf de Waversessteenweg en de Elsensessteenweg, begon echter pas na de sloop van de Naamse Poort in 1785 door particuliere investeerders zonder een echt algemeen plan. De aanleg van de Gulden Vlieslaan (1823) en de inrichting van de site van de oude Naamse Poort tot openbare ruimte (1861) maakten van de wijk een plaats waar men graag kwam wandelen en zich vermaken.

Vanaf het einde van de jaren 1950 vestigde zich een grote Afrikaanse gemeenschap in de wijk rond de Waversessteenweg, die Matonge werd genoemd (de naam van een volkswijk in Kinshasa).

❁ GA JE MEE WANDELEN?

De Tuin van de Koning
De Tuin van de Koning werd omstreeks 1873 in opdracht van koning Leopold II ontworpen door Victor Besme. Hij bevindt zich tussen de rotonde van de Louizalaan en de *Vijvers van Elsenne*. Een centrale laan verdeelt het plein in twee symmetrische gehe-

len, waarin langs de gebogen dreven enkele zeldzame boom- en plantensoorten groeien. Er bevinden zich ook een zandbak en een speelplein voor de kinderen.

De tuinen zijn verdeeld tussen de gemeenten Brussel en Elsenne. Enkel het lagere gedeelte van het park bevindt zich op het grondgebied van Elsenne. Appartementengebouwen hebben geleidelijk de oorspronkelijke huizen langs het park vervangen.

Park Tenbosch

Oorspronkelijk behoorde dit park toe aan de familie Semet-Solvay. Na aankoop in 1982 door het Brussels Gewest werd het voor het publiek opengesteld. Het ligt in de wijk Tenbosch tussen de Waterlooossteenweg en de Louizalaan en wordt afgeboord door de Vleurgatsteenweg, de Lariksenstraat en de Hector Denisstraat.

❖ DE LEOPOLDSWIJK, EEN NIEUWE WIJK VOOR EEN JONGE HOOFDSTAD

In 1837 werd de Leopoldswijk aangelegd door architect Filman-François Suys, volgens een dambordplan. De gebouwen waren voor een

gegoed cliënteel bestemd,

architecturale pareltjes in

overwegend neoclassicistische

stijl. In 1855 breidde de wijk

zich naar het zuiden uit, als

gevolg van de bouw van het

Luxemburgstation

(arch. Gustave Saintenoy) en de aanleg van de spoorlijn

Brussel-Luxemburg. In 1913 werd een gedeelte van de wijk

door Brussel-Stad aangehecht.

De wijk verloor haar residentiële karakter tijdens de jaren

1920, toen er zich diverse besturen en commerciële en financiële

maatschappijen vestigden. Nu brengt de ontwikkeling van de

Europese instellingen een ingrijpende verandering in het stedelijke weefsel teweeg.

❖ SINT-BONIFATIUS, HET DOMEIN VAN ERNEST BLEROT

Aan het einde van de negentiende eeuw transformeerde een nieuw stedenbouwkundig plan de omgeving rond de Sint-Bonifatiuskerk

tot het domein van de art nouveau. Door de beperkte grootte

van de woonblokken en de smalle percelen waren de nieuwe

woningen voor de kleine burgerij bestemd. Architect-

bouwpromotor Ernest Blerot ontwierp er maar liefst

twaalf huizen, sommige met een handelszaak op

de benedenverdieping. De vindingrijke Blerot

besteedde bijzonder veel aandacht aan de

decoratie van de gevels, zoals de topgevels,

de erkers en het ontwerp van de deuren, of de

sgraffiti en het ijzerwerk met plantenmotieven.

Deze elementen, die ook wel 'klein erfgoed' worden

genoemd, dragen bij tot de algemene compositie van

de gevel en verfraaien het stadsbeeld.

Het park is omgeven door een smeedijzeren hekken en is drie hectare groot. De plantengroei is er uitzonderlijk, met tal van weinig courante soorten en variëteiten zoals *Evodia*, *Liquidambar*, *Ginkgo Biloba* of de Indische kastanje.

Toegang via de Vleurgatsesteenweg, de Lariksenstraat of de Hector Denisstraat

Het Faiderpark

Dit park ligt verscholen in een huizenblok

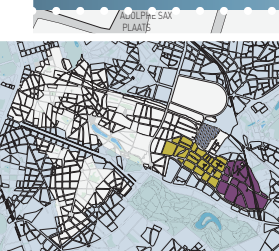

en is toegankelijk via een koetspoort aan de Faiderstraat (nummer 86). Er bevinden zich een speelruimte voor kinderen en een zandbak voor de kleintjes. Er is tevens een ruimte voor petanquespelers.

Het Jadotpark

Het park van het oude Jadotkasteel (het huidige Kindermuseum) ligt aan de Burgemeesterstraat 15 en omvat een speelruimte voor kinderen, een tennisterrein en twee petanquebanen. De waterpartij met rotsen nabij de ingang verleent het geheel een pittoresk uitzicht.

❁ DE SOLBOSCHWIJK, TUSSEN TWEE CAMPUSSEN IN

De ontwikkeling van de Solboschwijk werd bepaald door opeenvolgende gebeurtenissen: de vestiging van de begraafplaats in 1877, de aanleg van de Generaal Jacqueslaan (1885-1887), de bouw van nieuwe gemeentescholen (Kerkstraat, 1906) en de aanleg van het Klein Zwitserlandplein, de Wereldtentoonstelling van 1910 op de Solbosch – waarvan speciaal voor die gelegenheid een deel aan Brussel-Stad werd afgestaan – en tot slot de vestiging van de Université Libre de Bruxelles vanaf 1924. De wijk wordt druk door studenten bezocht en combineert woningen met talrijke horecazaken.

❁ TEMPELS DER KENNIS

De Campus Oefenplein

In 1969 werd de Université Libre de Bruxelles – die in 1834 door Théodore Verhaegen was gesticht – in een Franstalige en een Nederlandstalige universiteit opgesplitst. Als gevolg hiervan ontstond de nieuwe campus Oefenplein, gevestigd op het oude oefenplein van het leger. Voor de aanleg van de nieuwe site, die werd gedeeld door de VUB (Vrije Universiteit Brussel) en de

ULB (Université Libre de Bruxelles), werd een architectuurwedstrijd uitgeschreven. Het ellipsvormige rectoraatsgebouw van de VUB (arch. Renaat Braem, 1971-1976) is een van de markantste gebouwen van de VUB-campus. Binnen zijn de muren versierd met grote muurschilderingen van Braem, geordend per thema: energie, de oorsprong van het leven, de prehistorie, de eerste mens, enz.

❖ DE BEGRAAFPLAATS VAN ELSENE, EEN OASE VAN RUST

In 1877 werd een nieuwe begraafplaats aangelegd, op de hoek van de Boondaalsesteenweg en de Kroonlaan, volgens de plannen van de architecten Edmond Le Graive en Louis Coenraets. Ze verving de begraafplaats nabij de Terkamerenabdij, die te klein was geworden.

De begraafplaats speelt een bijzondere rol in de gemeente door de kwaliteit van haar funeraire monumenten en de talrijke belangrijke figuren die er begraven liggen. Vermelden we onder meer de architecten Adrien Blomme, Victor Bourgeois, Victor Horta, Paul Sainteroy, de musici Arthur Degreeef en Eugène Ysaÿe, de kunstenaars Anto Carte, Marcel Broodthaers, Constantin Meunier, Antoine Wiertz, de schrijvers Camille Lemonnier en Charles De Coster, de industriëlen Ernest Solvay, Louis Empain.

❖ HET GEHUCHT BOONDAAL

Het gehucht Boondaal ligt aan de rand van het Zoniënwoud. De naam duidt al in de dertiende eeuw op, en aanvankelijk ressorteerde het gehucht onder de jurisdictie en de parochie van Ukkel. In 1458 werd er een privekapel toegewijd aan de heilige Adrianus gebouwd (heropgebouwd in 1842), maar ze werd pas in 1828 aan de Heilig-Kruisparochie van Elsene toegevoegd. Tot aan het begin van de zeventiende eeuw kende het dorp een brouwerijactiviteit, die echter geleidelijk verdween door de groeiende concurrentie van de brouwerijen uit de andere naburige dorpen.

Van dan af kreeg de landbouw hier de bovenhand.

Ondanks een late verstedelijking vanaf de jaren 1930 heeft de wijk haar landelijke karakter enigszins kunnen bewaren.

◆ De Terkamerenabdij

De cisterciënzerabdij van Terkameren werd in de dertiende eeuw gesticht door een geestelijke die de voornaam Gisèle droeg. De abdij werd tot aan het einde van de achttiende eeuw door kloosterzusters bewoond. Na de verdrijving van de kloostergemeenschap tijdens de Franse bezetting (1796) vielen de gebouwen en tuinen ten prooi aan verwaarlozing, plunderingen, vernielingen, militaire bezetting tot ze in de jaren 1920-1930 werden

gerestaureerd en de kerk opnieuw een ruimte voor de eredienst werd.

In 1926 vestigden er zich het *Institut Supérieur des Arts Décoratifs de la Cambre*, opgericht door architect Henry van de Velde, en het Nationaal Geografisch Instituut (het vroegere Militair Cartografisch Instituut). In 1965 werd de School van la Cambre omgevormd tot de ENSAAV (École Nationale d'Architecture et des Arts Visuels). In 1978 verliet de afdeling architectuur de gebouwen en vestigde ze zich aan het Eugène Flageyplein.

WANDELING 1

DE WIJK VAN DE VIJVERS EN DE ART NOUVEAU

OP DEZE WANDELING VOERT ART NOUVEAU DE BOVENTOON. DE ARCHITECTEN ERNEST BLEROT EN ERNEST DELUNE WAREN QUA TALENT AAN ELKAAR GEWAAGD EN BOUWDEN ELK, ROND DE VIJVERS, MEER DAN EEN DOZIJN HUIZEN.

PARCOURS: ZIE OMSLAG

- V** VERTREK: MEERSTRAAT 6 - TRAM 94 (VLEURGAT); TRAM 81, BUS 38, 60, 71 (FLAGEY)
 - A** AANKOMST: EUGÈNE FLAGEYPLEIN - TRAM 81, BUS 38, 60, 71 (FLAGEY)
- DUUR: ONGEVEER 3 UUR

TUSSEN ERNEST EN ERNEST

DIT ZIJN VIER DETAILS VAN HUIZEN DIE WE OP DE WANDELING TEGEN ZULLEN KOMEN. TWEE ERVAN ZIJN ONTWERPEN DOOR ERNEST BLEROT, DE TWEE ANDERE DOOR ERNEST DELUNE. HERKEN JE ZE?

1. Charles de Gaullelaan 39 - 2. Dalstraat 32 - 3. Dalstraat 18 - 4. Vilain XIII-straat 9

1 MEERSTRAAT 6

ARCH. ERNEST DELUNE, 1902

Dit huis met atelier werd in 1902 in opdracht van een meester-glazenier gebouwd en is een van de fraaiste verwezenlijkingen van de architect. De asymmetrische gevel wordt bekroond door een grote erker. Opvallend is de voordeur met het grote gedecentreerde glas-in-loodraam met bloemenmotieven. De originele vorm van de deur accentueert de aanwezigheid van het trappenhuis.

2 DALSTRAAT 2, 4, 6, 8, 10, 12, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 32

ARCH. ERNEST DELUNE, 1903-1905

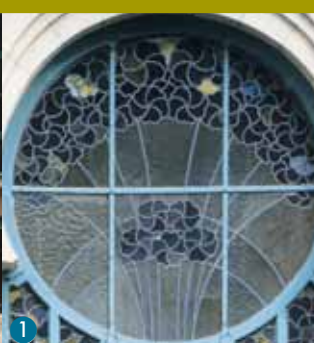
De meeste huizen in de Dalstraat zijn ontworpen door architect E. Delune. Deze verzorgde woningen met geometrische inslag krijgen elk een eigen karakter door de vorm van deuren en vensters, de balkons, siermotieven, enz.

Kijk maar eens naar nummer 2, op de hoek van de Generaal de Gaullelaan, met zijn grote glas-in-loodraam met bloemenmotieven die herinneren aan wat je zonet in de Meerstraat hebt gezien; of de smeedijzeren balkons op nummer 18 of 26; of nummer 32, met zijn groot halvemaanvormige glas-in-loodraam boven de toegangsdeur... Je merkt het, elk huis heeft art-nouveau-accnten.

3 DALSTRAAT 40

ARCH. ERNEST BLEROT, 1903

De verticaliteit van dit verrassende huis van Blerot wordt nog benadrukt door een twee verdiepingen hoge erker en een uitspringende, mijtervormige topgevel. De gevel bestaat uit geëmailleerde witte baksteen geritmeerd door hardstenen banden. Bewonder het spel van de volumes, de bloemenmotieven van de sgraffiti op de boogvelden, de fries onder de kroonlijst en het mooie ijzerwerk.

1

1

2

3

4

4 HOEK DALSTRAAT EN VILAIN XIII-STRAAT

Op het kruispunt van de Dalstraat en de Vilain XIII-straat staan twee erg gelijkende huizen. Het ene is van architect Ernest Delune (Vilain XIII-straat 17a, 1905) en heeft een prachtige voordeur. Het tweede, op de tegenoverliggende hoek (Dalstraat 31, Vilain XIII-straat 22), is het eerste opbrengsthuis dat Ernest Blerot in 1901 bouwde.

5 VILAIN XIII-STRAAT 9-11

ARCH. ERNEST BLEROT, 1901-1902 ♦
Deze twee aan elkaar palende woningen zijn een fraaie illustratie van Blerots stijl en getuigen van een uitzonderlijke decoratieve verfijning. De loggia op nummer 11 rust op een console versierd met weelderig verstrengelde plantenmotieven die optisch voor een verlenging zorgen van de omlijsting van de vensters op de benedenverdieping. Op nummer 9 springen vooral het ijzerwerk en de sgraffiti in het oog.

*Vraag: wat zijn sgraffiti?
De sgraffito is een techniek die tot de oudheid teruggaat en in België aan het einde van de negentiende eeuw werd herontdekt. Een wand wordt bepleisterd met in de massa gekleurde mortel, waarin vormen worden gekerfd terwijl hij nog nat is, zodat de onderliggende laag zichtbaar wordt en een tekening in reliëf ontstaat. De lage kostprijs van deze techniek en de duurzaamheid ervan verklaren het grote succes ervan.*

6 VILAIN XIII-STRAAT 7

ARCH. FRANZ TILLEY, 1902
Dit elegante huis was de persoonlijke woning en het kantoor van de architect tot aan zijn dood in 1929 (hij werd

5

door een tram aangereden en overleed enkele dagen later). Het is veeleer klassiek, op de spectaculaire erker na die de hele breedte van de gevel inneemt. En schijn bedriegt, want met uitzondering van de benedenverdieping is de hele gevel bepleisterd met een pleisterlaag die steen imiteert maar veel goedkoper is.

7 GENERAAL DE GAULLELAAN 50, RÉSIDENCE BELLE-VUE ARCH. STA JASINSKI, 1933

“Een prachtige ligging, een schitterend ontwerp en een verzorgde uitvoering”: in deze lovende bewoordingen beschreef een journalist in 1937 deze woning van architect Stanislas Jasinski. Dit hoekgebouw omvat zeven appartementen van meer dan 200 m², een per verdieping, die genieten van een prachtig uitzicht op de Vijvers en de Tuin van de Koning.

De ontvangstvertrekken bevinden zich aan de voorzijde, terwijl de achterzijde is voorbehouden voor de keuken en het kantoor en voor de twee kamers van de bedienden. Hoewel de architect van een typeplattgrond uitging, kon elke eigenaar zijn appartement dankzij een systeem van losse tussenschotten een persoonlijke indeling geven. De gevel is van gewapend beton, bekleed met witsteen. De grote muuropeningen laten het licht gul binnenstromen.

8 HOEK GENERAAL DE GAULLELAAN EN BELLEVUESTRAAT, GEBOUW GENAAMD LE TONNEAU. ARCH. JEAN-FLORIAN COLLIN EN STA JASINSKI, 1935

♦
Dit modernistische gebouw in de vorm van een afgeknotte ellips is het

6

7

8

resultaat van de samenwerking tussen bouwpromotor-architect Collin, de oprichter van de maatschappij Etrimo, en architect Stanislas Jasinski, die in de jaren 1930 een groot aantal Brusselse appartementsgebouwen ontwierp. De gevel van dit gebouw is roze bepleisterd en wordt geritmeerd door de horizontale bouwlagen en de verticale toegangstravee. De luxe appartementen waren voor een goedge cliënteel bestemd.

Let op de zorg die aan de recente restauratie van de metalen vensters is besteed.

9 KLAUWAERTSLAAN 28, 29, 30 EN 18, 19 ARCH. RAYMOND MOENAERT, 1907

De woningen van Moenaert zijn in navolging van de *Wiener Sezession*, in een meer geometrische en rationalistische art nouveau ontworpen. De sobere lijnvoering, de subtiële geometrie van de balustrades en de verfijnde grafiek van de gevels verraden onmiskenbaar de Weense invloed op de architect.

Wat is de Wiener Sezession?

De Wiener Sezession is een stroming in de art nouveau die in 1897 in Oostenrijk ontstond onder impuls van de schilder Gustav Klimt en de architecten Joseph Olbrich en Josef Hoffmann. Op formeel gebied nemen de architecten afstand van de decoratieve extravagantie en evolueren ze naar een sobere geometrie. Een icoon van de Wiener Sezession is het Stocletpaleis in Brussel, ontworpen door Josef Hoffmann (1905-1912).

10 KLAUWAERTSLAAN 15, 16 ARCH. ERNEST BLEROT, 1902

Hier is Ernest Blerot weer, met twee perfect

symmetrische huizen die opvallen door hun ijzerwerk met grote bladmotieven. Let op de klink van de garagepoort, die de lijn van het siersmeedwerk volgt.

11 KLAUWAERTSLAAN 11 ARCH. A. WILLAERT, 1905

Verrassender is het huis in neorenaissancestijl van auteur en stadsarchivaris Guillaume Des Marez. Het is bijzonder verfijnd, met zijn witstenen toegangsportiek en loggia die tegen de bakstenen gevel afsteken.

12 GUILLAUME MACAULAAN

Deze laan werd in 1873 aangelegd en is sinds het begin van de twintigste eeuw nauwelijks veranderd. Ze wordt door herenhuizen afgezoomd, en het oude gesticht Van Aa (arch. Louis-Antoine Spaak, 1865) sluit haar perspectief. Op de hoek van de Macaulaan en de Guldensporenlaan biedt de gemeenteschool in neorenaissancestijl (arch. Léopold Delbove, 1877-1883) plaats aan 900 leerlingen. Aan de andere kant van de laan zijn het vooral de nummers 3 en 5 die de aandacht opeisen. Ze zijn ontworpen door Edmond Delune (de broer van Ernest), die een ervan bewoonde; ze dateren allebei van 1907 en zijn mooie voorbeelden van de geometrische stroming in de art nouveau. Vermelden we nog een reeks huizen met een boeiend volumespel van architect Joseph Caluwaers (nummers 4 tot 14). Een ervan is versierd met sgraffiti van Adolphe Crespin. Kijk ook eens naar nummer 35, in neo-Vlaamse renaissancestijl, naast een huis ontworpen door Ernest Delune (nummer 33).

13

13 **GENERAAL DE GAULLELAAN 38, 39**
ERNEST BLEROT, 1902 ◆

Deze gekoppelde huizen zijn verwant en toch verschillend. Ze drukken perfect Blerots liefde voor de art nouveau uit. Typisch voor zijn vormentaal zijn de smeedijzeren arabesken op de balustrades, de bloemenmotieven op de mozaïekvloer...

Zoals eerder in de Vilain XIII-straat wordt een van de twee huizen door een puntgevel bekroond.

Zoek de verschillen tussen de twee huizen.

14 **GENERAAL DE GAULLELAAN 36,**
APPARTEMENTSGEBOUW "LA CASCADE"
ARCH. RENÉ AJOUX, 1939

Dit modernistische gebouw, dat de vroegere naam van de laan draagt, vormt een opmerkelijk contrast met de aanpalende huizen van de hand van Blerot.

De gevel, met zijn uitgesproken horizontale karakter, is bekleed met beige ceramische tegels.

In een van zijn reclamebrochures vertrouwde René Ajoux aan zijn lezers het volgende toe: "De zoektocht naar het mooie en het duurzame in de architectuur of in de sierkunst blijft mijn enige betrachtiging; de zachte vormen, het comfort en de harmonieuze kleuren zijn er de basiselementen van."

15 **GENERAAL DE GAULLELAAN**
27, 27A, 27B, 27C
ARCH. ERNEST DELUNE, 1899

Werp in het voorbijgaan ook eens blik op deze drie huizen van Delune, die zijn huizen in de Dalstraat aankondigen.

14

16 **HOEK MEERSTRAAT, DALSTRAAT**
EN LANNOYSTRAAT RÉSIDENCE DU LAC,
ARCH. JACQUES CUISINIER, 1956

Dit gebogen gebouw werd opgetrokken in opdracht van bouwpromotor Broens. Het is een van de fraaiste werken van architect Jacques Cuisinier, die gespecialiseerd was in appartementsgebouwen voor de middenklasse (La Magnanerie in Vorst, de Brusilia in Schaarbeek...).

De appartementen werden "sleutel-op-de-deur" geleverd. Men kon kiezen uit verscheidene typeplannen, met twee of drie kamers, die perfect op de behoeften van het gezin inspeelden.

Vraag: Bekijk de verschillende inkomhallen van het gebouw.

Een ervan is een beetje anders. Welke?

17 **FLAGEYPLEIN, RADIOHUIS**
ARCH. JOSEPH DIONGRE ◆

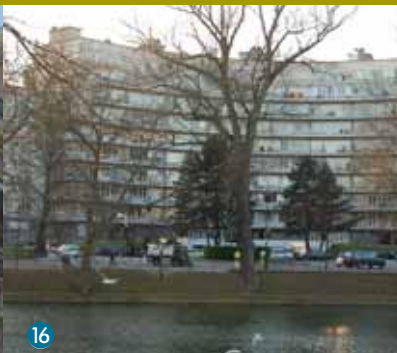
De bouw van het Nationaal Instituut voor Radio-Omroep (NIR) nam een aanvang in 1935, na een wedstrijd die in 1933 was uitgeschreven en werd gewonnen door architect Diongre. Het gebouw werd in 1938 ingehuldigd en verwierf al snel grote bekendheid voor de geluidskwaliteit van zijn studio's.

Het horizontale karakter wordt benadrukt door de langwerpige vensters die rond het hele gebouw lopen. De afgeronde hoek van het gebouw wordt beklemtoond door de toren. Diongre ontwierp tevens de binneninrichting van het gebouw en het meubilair.

Het werd onlangs gerestaureerd door architect Philippe Samyn en is sinds 2002 een cultureel centrum dat de naam "Flagey" draagt.

15

16

17

WANDELING 2

BERKENDAEL, EEN NIEUWE WIJK VOOR DE BURGERIJ

DE WIJK ROND DE LÉPOUTRELAAN EN HET BRUGMANNPLEIN WERD AANGELEGD OP INITIATIEF VAN BANKIER GEORGES BRUGMANN EN WAS VOLTOOID IN 1904. HIJ TROK VOORAL GEZINNEN UIT DE BURGERIJ EN KUNSTENAARS AAN, MAAR DOOR DE EERSTE WERELDOORLOG VERTRAAGDE DE ONTWIKKELING ERVAN. NA 1920 VOND EEN TWEEDE BOUWGOLF PLAATS.

EEN WANDELROUTE VOL ARCHITECTURALE CONTRASTEN, LANGS BURGERHUIZEN EN APPARTEMENTSGEBOUWEN.

PARCOURS: ZIE OMSLAG

- V** **VERTREK:** HUIS VAN DE SCHILDER GEORGES LEMMERS, HERVORMINGSSTRAAT 74 - BUS 60 (TENBOSCH)
 - A** **AANKOMST:** BRUGMANNPLEIN - BUS 60 (GEORGES BRUGMANN)
- DUUR:** ONGEVEER 2 UUR

WAAR NESTELN DE VOGELS?

TIJDENS DEZE WANDELING ZULLEN WE VERSCHIEDENE MONSTERS EN DIERNEN ONTDEKKEN. VOOR DE SPEURDERS ONDER JULIE: HIER ZIE JE EEN AANTAL VOGELS. VIND JE ZE TERUG?

1. Hervormingsstraat 74 - 2. Mollèrelaan 269 - 3. Mollèrelaan 192 - 4. Mollèrelaan 172

1 HERVORMINGSSTRAAT 74 ARCH. GABRIEL CHARLE, 1904

Dit verrassende art-nouveauhuis, is de voormalige woning met atelier van de schilder Georges Lemmers. De loggia, die door een klein puntdak wordt bekroond, verlevendigt de gevel. Bekijk ook eens de sgraffitofries onder de kroonlijst en de glas-in-loodramen. *In dezelfde straat, op nummer 4, bevindt zich nog een huis met atelier: dat van Géo Bernier, een van onze grootste dierenschilders (arch. Alban Chambon, 1902-1904).*

2 LOUIS LÉPOUTRELAAN

Hoewel de Beaux-Artsstijl de esthetiek van de laan overheerst, vertonen

sommige gebouwen toch enkele art-nouveautrekjes, zoals nummer 28, op de hoek met de Camille Lemonnierlaan (arch. Adhémair Lener, 1909-1911) of nummer 54 (arch. Fernand Symons, 1912). *Maar wat is die Beaux-Artsstijl? De Beaux-Artsstijl, die sterk werd beïnvloed door de École des Beaux-Arts van Parijs, zocht zijn inspiratie in de Franse architectuur van de achttiende eeuw en heeft een voorliefde voor de vormen en decoraties van de verschillende Lodewijk-stijlen (XIV, XV en XVI), voor witsteen en voor ijzerwerk. Verscheidene herenhuizen zijn op de gevel gesigeneerd door architect Benjamin De Lestré. Vind je ze?*

nummers 56, 55, 88, 92, 102

© AAM - Ph. De Geboort

3 KERK ONZE-LIEVE-VROUW-BOODSCHAP, GEORGES BRUGMANNPLEIN ARCH. CAMILLE DAMMAN, 1932-1934

Na een eerste neoromaans ontwerp (1913) tekende Camille Damman de plannen voor deze kerk, die de romaanse stijl combineert met de art deco. De kerk heeft een monumentale gevel in donkere baksteen, met enkele discrete toetsen in witsteen. Het interieur is zeker een bezoekje waard. De architect speelt met het contrast tussen de verschillende materialen – baksteen, kapitelen in witsteen, gekleurde glas-in-loodramen en vloertegels – en creëert aldus bijzonder geslaagde polychrome effecten.

Tegenover de kerk werd in 2005 een bronzen borstbeeld opgericht (beeldhouwer Edmund Valladares) van de Argentijnse schrijver Julio Cortázar, die in 1914 op nummer 116 van de Lepoutrelaan werd geboren.

De biechtstoelen, die in 1937 door architect Julien De Ridder werden ontworpen, zijn uitgevoerd in een ongebruikelijk materiaal. Wat is het?

Marmer

4 GEZONDHEIDSCENTRUM VAN HET RODE KRUIS GEORGES BRUGMANNPLEIN 29 ARCH. JEAN- BAPTISTE DEWIN, 1903

Deze voormalige privékliniek, die werd gebouwd in opdracht van de chirurg Antoine Depage, zette de architect ertoe aan zich in de ziekenhuisarchitectuur te specialiseren.

De uiterst sobere gevel van het gebouw is ontworpen in de geest van de geometrische art nouveau. Hij is

gemaakt van lichtgekleurde baksteen en wordt door horizontale hardstenen banden geritmeerd. Let op de heel fijne motieven op de fries.

In 1926 breidde Dewin de kliniek uit en bouwde hij een nieuw gebouw, in art-decostijl, op de hoek van de Stallaertstraat. Op de hoek met de Stallaertstraat en het Brugmannplein, is een gedenkteken opgericht voor Antoine Depage en zijn echtgenote Marie, met wie hij in 1907 de eerste verpleegstersschool oprichtte (beeldhouwer Godefroid Devreese).

5 JOSEPH STALLAERTSTRAAT 8-12 ARCH. CAMILLE DAMMAN, 1925

We staan hier voor de pastorij van de parochie Onze-Lieve-Vrouw-Boodschap, naast de oude kerk, die in 1970 werd omgebouwd tot parochiecentrum (nr. 6, arch. Alphonse Gellé, 1915). De twee ingangen geven toegang tot de vertrekken van de pastoor enerzijds (nummer 8) en die van de vicarissen anderzijds (nummer 10). Op nummer 12 bevond zich vroeger een toneelzaal voor het patronaat.

Kijk maar eens naar de mooie gevel in art-decostijl, de donkere baksteen contrasteert met de witsteen van de decoratieve elementen met gebeeldhouwde bloemenmotieven. Het ijzerwerk aan de zij-ingang mag je ook niet missen.

6 MOLIÈRELAAN 208-210, HOEK J. STALLAERTSTRAAT ARCH. JOE RAMAEKERS, 1928-1930

In 1932 schreef de Brusselse auteur Albert Guislain over dit merkwaardige appartementsgebouw: “Niets dan lof voor Ramaekers, die op de hoek met de

Molièrelaan een sober maar heel mooi gebouw heeft opgetrokken, met zijn vergulde schrijnwerk en zijn muurtjes in Hollandse baksteen.”

De vensters hebben hun oorspronkelijke goudkleur verloren, maar het gebouw heeft zijn expressieve kracht behouden, met grote vlakken donkere “Belvédère” baksteen aan weerszijden van de polygonale hoektoren, beklemtoond door inspringende banden. De hoofdingang van het gebouw bevindt zich tussen twee discrete ingangen: een voor de conciërge, de andere voor een appartement.

7 MOLIÈRELAAN 269-271

ARCH. JEAN-BAPTISTE DEWIN, 1922-1923

De gevel van dit art-decohuis wordt versierd door motieven waarvoor architect Dewin een voorliefde had en die een beetje zijn “handelsmerk” waren. Hij hield vooral van dierenmotieven, die nu eens heel opvallend waren, dan weer discreter (kijk goed naar het hekken van het tuintje...) en die we in tal van zijn ontwerpen terugvinden. Ook aan sierijzerwerk, beeldhouwde stenen, glas-in-loodramen, enz. besteedde hij bijzonder veel aandacht.

8 MOLIÈRELAAN 192, HOEK E. PICARDSTRAAT

ARCH. FRANÇOIS VAN MEULECOM, 1928

Dit herenhuis in art-decostijl volgt volledig de esthetische traditie van Dewin. Het werd dan ook ontworpen door een van zijn medewerkers. Er zijn tal van overeenkomsten: net als Dewin besteedt Van Meulecom bijzonder veel aandacht aan het decoratieve;

hij voegt tal van beeldhouwde elementen aan zijn gevels toe – hier, fruitmanden en, op de hoekfrontons, gestileerde vogels – en hij speelt met de kleuren van de materialen (afwisseling baksteen en imitatie-witsteen) en het ijzerwerk.

Maak ook eens een ommetje langs de Edmond Picardstraat, waar architect Fernand Petit tussen 1914 en 1928 verscheidene huizen bouwde (nummers 25-39 en 46-48). De persoonlijke woning van de architect, op nummer 29, met haar knipoog naar de Engelse huizen in Elizabethaanse stijl, is een pareltje.

9 MOLIÈRELAAN 174

ARCH. ANTOINE POMPE EN FERNAND BODSON, 1913

We staan hier voor de vroegere woning van de socialistische advocaat Charles Gheude. Het element dat het meest in het oog springt op de gevel is de excentrische houten erker, waarvan de hoeken met beeldhouwde maskers versierd zijn. En bekijk ook eens hoe verfijnd de console waarop de erker rust, is beeldhouwd.

10 MOLIÈRELAAN 172

ARCH. JEAN-BAPTISTE DEWIN, 1910 ♦

Dit prachtige herenhuis in steen verraadt de voorliefde van Dewin voor de Wiener Sezession. De sterk grafische gevel is symmetrisch opgebouwd aan weerszijden van een centrale erker en is versierd met mozaïeken die een valk voorstellen, wellicht Horus.

De verdeling van het schrijnwerk in kleine vierkanten, de geometrische aanpak van de volumes en de verfijning

van de siermotieven zijn volledig in de Weense geest opgevat. Dewin ontwierp tevens de luxueuze binnendecoratie van het huis en het meubilair.

We hebben al eerder een hekken met gestileerde vlinders gezien. Weet je nog waar?

692 20 00

11 MOLIÈRELAAN 225
ARCH. ADRIEN BLOMME IN
SAMENWERKING MET DE BRITSE
ARCHITECTEN RAYMOND UWIN EN
RICHARD BARRY PARKER, 1912-1920

De geschiedenis van deze burgerwoning in cottigestijl is merkwaardig: nauwelijks was het huis voltooid, na acht jaar werk, of het werd in 1920 op een openbare verkoping verkocht. Het werd nooit door de opdrachtgever bewoond.

Je gaat het gebouw binnen via een portiek die uitgeeft op een achthoekige binnentuin, met in het midden een fontein en eromheen een overdekte galerij. De hoofdgevel aan de tuinzijde is heel sober.

12 MOLIÈRELAAN 162-164
ARCH. ERNEST BLEROT, 1909

Met deze twee gekoppelde woningen naast het huis en atelier van de schilder Firmin Baes (nummer 166, arch. Albert en Alexis Dumont, 1907) komen we een oude bekende tegen, niemand minder dan de art-nouveau-architect Ernest Blerot. Trouw aan zijn stijl besteedt hij hier bijzondere aandacht aan het ijzerwerk, dat op plantenmotieven is gebaseerd: kijk maar eens naar de toegangsdeur en de garagepoort van de beide huizen.

13 HOEK FRANZ MERJAYSTRAAT
EN BERKENDAELSTRAAT
ARCH. LUCIEN DE VESTEL, 1935

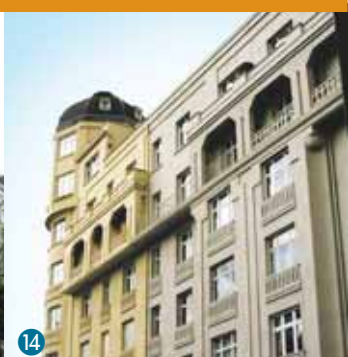
In 1937 stond in het tijdschrift *Clarté* te lezen: "Architect De Vestel heeft zopas de bouw voltooid van een 'building' met zeven verdiepingen en negentien middelgrote appartementen, bestemd voor kleine huisgezinnen die over een niet al te groot budget beschikken." Het gebouw is gemaakt van gewapend beton bekleed met strokleurige baksteen en omvat per verdieping drie oordeelkundig ontworpen appartementen: alle vertrekken liggen aan de gevelzijde en genieten aldus van een maximale lichtinval. De afgeronde gevel omsluit harmonieus de hoek van de twee straten.

14 GEORGES BRUGMANNPLEIN 12-20
EN BERKENDAELSTRAAT 128-132
ARCH. PAUL EN ROBERT PICQUET,
1928-1929

In sterk contrast met het aanpalende gebouw in donkere baksteen (nummer 120-124, arch. De Vestel, 1935) is dit art-deco-appartementsgebouw van gewapend beton bepleisterd met lichtgekleurd granito. Als je goed naar de gevel kijkt, dan zal je zien dat zelfs de balkons van beton zijn gemaakt, maar dan wel opengewerkt om ze er wat lichter uit te doen zien. De uitspringende loggia's op de vijfde verdieping ritmeren de gevel van het gebouw. Volgens het oorspronkelijke ontwerp moest de benedenverdieping volledig door handelszaken worden ingenomen.

Wat is granito?

Granito is een mengsel van cement en marmertruis. Na polijsten ziet het er als graniet uit.

13

13

14

JOUONS AVEC ADRIEN LE SQUARE DU VAL DE LA CAMBRE

Le square du Val de La Cambre, réalisé d'après un plan d'ensemble de l'architecte Adrien Blomme, s'ouvre au n° 169 avenue de l'Hippodrome ou du côté de l'avenue Duray, à côté du n° 48.

Toutes les maisons de cet ensemble unique et pittoresque ont été réalisées entre 1925 et 1932 et, inspirées de l'architecture anglaise et régionale, mélangent les styles médiéval et baroque.

Savez-vous que c'est au n° 21 que l'écrivain belge Stanislas-André Steeman écrivit son célèbre roman L'assassin habite au 21?

1. TROUVEZ LES DÉTAILS

Voici quelques détails décoratifs des maisons du clos. Tentez de les retrouver et inscrivez dans la bulle le numéro de maison qui y correspond.

2. TROUVEZ LE TERME JUSTE

L'architecture a son propre vocabulaire.

Trouvez la correspondance entre le détail et son appellation en reportant la lettre dans la bulle.

- (A) porche - (B) balcon - (C) gratte-pieds - (D) heurtoir
(E) baie d'imposte - (F) judas - (G) clé de voûte
(H) encorbellements - (I) bretèche - (J) lanterne
(K) lucarne - (L) niche - (M) oculus - (N) volute - (O) pignon

SPELEN MET ADRIEN DE TERKAMERENDALSQUARE

De Terkamerendalsquare werd aangelegd naar een algemeen plan van architect Adrien Blomme. Ze is toegankelijk via de Renbaanlaan 169 of via de Duraylaan, naast nummer 48. Alle huizen van dit unieke pittoreske geheel werden tussen 1925 en 1932 gebouwd. Ze zijn geïnspireerd op de Engelse en de regionale architectuur en vermengen een middeleeuwse met een barokke stijl; de appartementsgebouwen aan de kant van de overdekte passage van de Hippodroomlaan zijn dan weer modernistisch. Wist je dat het op het nummer 21 van het Terkamerendal was dat de auteur Stanislas-André Steeman zijn bekende roman De moordenaar woont op nr. 21 schreef?

1. VIND DE DETAILS

Dit zijn enkele decoratieve details van de huizen van het woonerf. Probeer ze te vinden en noteer ze in het bolletje het nummer van het huis dat ermee overeenstemt.

2. VIND DE JUISTE TERM

De architectuur gebruikt een eigen woordenschat. Zoek welke term bij welk detail hoort en schrijf de passende letter in het tweede bolletje.

- (A) portiek - (B) balkon - (C) voetschraper - (D) deurklopper
(E) impositraam - (F) judasoog - (G) sluitsteen
(H) uitkraging - (I) loggia - (J) lantaarn
(K) dakkapel - (L) nis - (M) oculus

